

УДК 343.614(477)

І. А. Копйова,
канд. юрид. наук, асистентка кафедри
кримінального права № 1
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

СПІВВИКОНАВЦІ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

У статті проаналізовані особливості об'єктивних та суб'єктивних ознак співвиконавства у доведенні до самогубства. Визначений зміст діянь, які є способами доведення до самогубства або до замаху на самогубство, а також встановлено момент їх закінчення. Схиляння до самогубства відмежовано від жорстокого поводження з особою, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі. Інші дії, що сприяють вчиненню самогубства, відмежовано від пособництва доведенню до самогубства.

Ключові слова: доведення до самогубства, співучасть у кримінальному правопорушенні, співвиконавець кримінального правопорушення.

Постановка проблеми. Законом України від 8 лютого 2018 р. № 2292-VIII «Про внесення змін до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства» ч. 1 цієї статті отримала нову редакцію, а саме:

«1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства, –

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк».

9 вересня 2019 р. Всесвітня організація охорони здоров'я у доповіді до Всесвітнього дня запобігання самогубствам привела дані, що кожні сорок се-

кунд стається один випадок суїциду¹. Останнім часом поширеним явищем стало і самогубство внаслідок психічного впливу через соціальні мережі Інтернет, у тому числі кібербуллінгу (віртуального знущання). Станом на жовтень 2020 р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень знаходяться всього 7 вироків, в яких особу визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 120 КК України, що свідчить про високий рівень латентності останнього. У більшості випадків такі особи вчиняли жорстоке поводження і систематичне приниження людської гідності щодо членів своєї сім'ї, у тому числі щодо дітей, наслідком чого стало самогубство потерпілого (справа № 1-100/2010, справа № 1-134/2010, справа № 1527/1-1069/11, справа № 2608/5669/12, справа № 464/141/17, справа № 714/559/17)². Нова редакція ч. 1 ст. 120 КК України зумовила необхідність визначення змісту понять «схиляння до самогубства» та «інші дії, що сприяють вчиненню самогубства», відмежування таких діянь від інших, що утворюють об'єктивну сторону складу доведення до самогубства, а також встановлення моменту їх закінчення. Ці питання продовжують залишатися дискусійними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінально-правовому аналізу доведення до самогубства присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як В. І. Борисов, О. А. Гусак, Н. М. Єлісеєва, В. О. Кірієнко, Е. В. Ришов, О. В. Сосніна, В. В. Сташис, С. В. Філіпова, В. Д. Чабанюк,

¹ World Health Organization (2019). Suicide: one person dies every 40 seconds. URL : https://www.who.int/news/item/09-09-2019-suicide-one-person-dies-every-40-seconds?fbclid=IwAR2dgR4SvBKTS_NvXdiiYuxib4u7g1zExj0_lg4n83xznfKz2YBgEa_rII (дата звернення: 07.11.2020).

² Вирок Машівського районного суду Полтавської області від 4 листопада 2010 р. у справі № 1-100/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50583425> (дата звернення: 07.11.2020); Вирок Рогагинського районного суду Івано-Франківської області від 24 грудня 2010 р. у справі № 1-134/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53475434> (дата звернення: 07.11.2020); Вирок Суворівського районного суду м. Одеси від 12 червня 2012 р. у справі № 1527/1-1069/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24559060> (дата звернення: 07.11.2020); Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 28 серпня 2012 р. у справі № 2608/5669/12, провадження № 1/2608/494/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26396750> (дата звернення: 07.11.2020); Вирок Сихівського районного суду м. Львова від 2 лютого 2017 р. у справі № 464/141/17, провадження № 1-кп/464/96/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64556188> (дата звернення: 07.11.2020); Вирок Герцаївського районного суду Чернівецької області від 3 березня 2018 р. у справі № 714/559/17, провадження № 1-кп/714/10/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72576682> (дата звернення: 07.11.2020).

Н. Г. Чукаєва, Л. М. Шестопалова, Н. М. Ярмиш та ін. Однак питанню про співучасть у доведенні до самогубства було приділено недостатньо уваги.

Метою цієї статті є встановлення особливостей об'єктивних та суб'єктивних ознак співвиконавства у доведенні до самогубства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальноприйнятою серед науковців є точка зору, що виконавець (співвиконавець) кримінального правопорушення вчиняє діяння, передбачене відповідною статтею Особливої частини КК України, яке утворює об'єктивну сторону складу цього правопорушення. Співвиконавець може вчинити таке діяння у повному обсязі, або лише його частину. Якщо в диспозиції статті Особливої частини КК України об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення характеризується альтернативними діяннями, способами або суспільно небезпечними наслідками, співвиконавцем слід визнати особу, яка у співучасті ще хоча б з одним виконавцем або виконавцем й іншими співучасниками: а) вчинила хоча б одне з альтернативних діянь, або б) застосувала один із альтернативних способів вчинення кримінального правопорушення, або в) вчинила діяння, що призвело до настання одного із альтернативних наслідків³. Розширення законодавцем переліку діянь, що є способами доведення до самогубства або до замаху на самогубство, викликає необхідність з'ясування їх змісту та відмежування між собою.

Зміст понять «жорстоке поводження» і «систематичне приниження людської гідності», що передбачені у ч. 1 ст. 120 КК України, розкривається у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» № 2 від 7 лютого 2003 р., у п. 28 цієї постанови зазначається, що під жорстоким поводженням слід розуміти безжалісні, грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань (мордування, систематичне заподіяння тілесних ушко-

³ Копйова І. А. Виконавець як співучасник злочину: поняття, види, відповідальність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. С. 27.

джені чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо)⁴. Систематичним приниженням людської гідності є тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи, знущання над ним тощо). Що ж до ознаки систематичності, то у п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» № 2 від 27 лютого 2004 р. систематичність визначається як вчинення діянь не менше трьох разів протягом нетривалого часу⁵.

У науці кримінального права немає єдності щодо того, чи можна одиничний акт жорстокого поводження визнавати доведенням до самогубства. Так, Н. М. Єлісеєва, Е. В. Рижов, Н. М. Ярмиш вважають, що жорстоке поводження має місце у разі як одиничного акту жорстокості, так і системи діянь, що сукупно утворюють жорстоке поводження⁶. Натомість О. А. Гусак відносить до діянь, що утворюють жорстоке поводження, систематичні та триваючі⁷. Як вбачається, те, що законодавець не надав жорстокому поводженню ознаки систематичності, свідчить про можливість доведення до самогубства одиничним актом, що має високий ступінь жорстокості.

Шантаж у науці кримінального права традиційно розглядається як погроза розголосити дійсні або неправдиві відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці. Крім традиційного розуміння змісту шантажу, О. А. Гусак відносить

⁴ Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення 08.11.2020).

⁵ Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text> (дата звернення 08.11.2020).

⁶ Єлісеєва Н. М. Квазисоучастие в самоубийстве: актуальные проблемы криминализации и дифференциации ответственности: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2020. С. 62; Рижов Э. В. Уголовная ответственность за доведение до самоубийства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Томск, 2019. С. 18; Ярмиш Н. Н. Уголовная ответственность за доведение до самоубийства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1992. С. 7.

⁷ Гусак О. А. Кримінально-правова характеристика доведення до самогубства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2014. С. 11.

до нього також заподіяння іншої шкоди з метою поставити потерпілого в залежне становище або створити іншу, вигідну для винного обстановку⁸.

Систематичний протиправний примус до дій, що суперечать волі особи, В. Д. Чабанюк пропонує розуміти як будь-який фізичний чи психічний примус. Вчений розглядає формулювання «примус до дій, що суперечать волі особи» як некоректне, пояснюючи це тим, що поняття «примус» включає дії, які суперечать волі особи, а також визнає слушною думку щодо недоцільності визначення певної кількості таких злочинних актів⁹. Як вбачається, розглядати діяння у виді систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать волі особи, як будь-яке фізичне чи психічне насильство щодо особи, внаслідок якого вона вчинили самогубство, немає підстав. Законодавець зазначає про конкретну мету фізичного чи психічного примусу – вчинення особою дій, що суперечать її волі. Ознака ж систематичності протиправного примусу до дій, що суперечать волі особи, свідчить про наявність причинного зв'язку між таким діянням і наслідком у виді самогубства чи спроби його вчинити, а також може свідчити про мету схилили особу шляхом такого діяння до самогубства. Отже, систематичний протиправний примус до дій, що суперечать волі особи, слід розглядати як вчинене не менше трьох разів протягом нетривалого часу протиправне фізичне чи психічне насильство з метою примусити потерпілу особу вчинити дії, що суперечать її волі, наслідком яких стало її самогубство чи спроба його вчинити.

У теорії кримінального права формулювання «доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком... схилення до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства» отримало різне тлумачення. Так, В. І. Борисов виділяє схилення до самогубства і

⁸ Гусак О. А. Кримінально-правова характеристика доведення до самогубства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. С. 11.

⁹ Чабанюк В. Д. Кваліфікація сучасних проявів доведення до самогубства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 202.

схиляння до вчинення дій, що сприяють вчиненню самогубства¹⁰. Протилежну думку висловлюють В. Д. Чабанюк та О. В. Сосніна, які розглядають схиляння до самогубства та інші дії, що сприяють вчиненню самогубства, як окремі альтернативні діяння, що утворюють об'єктивну сторону складу цього кримінального правопорушення¹¹. Уявляється, що схиляння до самогубства та інші дії, що сприяють вчиненню самогубства, доцільно розглядати як альтернативні діяння, які є способами доведення до самогубства або до замаху на самогубство, бо метою змін, внесених до ст. 120 КК України, є встановлення кримінальної відповідальності за будь-яке сприяння особі у вчиненні нею самогубства чи спробі самогубства, про що йдеться в пояснювальній записці до зазначеного Закону¹².

Аналіз змін, внесених до ст. 120 КК України, свідчать про те, що підбурювання потерпілого до самогубства і пособництво йому в реалізації наміру вчинити самогубство визначені законодавцем як діяння, що утворюють об'єктивну сторону складу доведення до самогубства. У зв'язку з цим орієнтири до розуміння змісту понять «схиляння особи до самогубства» і «інші дії, що сприяють вчиненню самогубства» містяться у частинах 4 і 5 ст. 27 КК України. Як зазначає О. В. Ус, схилянням до злочину є процес впливу однієї особи на волю та свідомість іншої з метою збудження в неї наміру (прагнення, бажання, рішучості) взяти участь у злочині¹³. У зв'язку з цим схиляння до самогубства слід розглядати як будь-які насильницькі (погроза, примус тощо) чи ненасильницькі дії (умовляння, порада тощо), вчинені з метою викликати у іншої особи намір (бажання) вчинити самогубство.

¹⁰ Борисов В. І. Доведення до самогубства. *Кримінальне право України: Особлива частина: підручник* / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. С. 60.

¹¹ Чабанюк В. Д. Кваліфікація сучасних проявів доведення до самогубства. С. 201; Сосніна О. В. До питання щодо удосконалення норми про кримінальну відповідальність за доведення до самогубства. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. № 6. С. 92–93.

¹² Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4088&skl=9 (дата звернення 08.11.2020).

¹³ Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: монографія. Харків: Видавць ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. С. 11.

Схиляння особи до самогубства слід відрізнити від жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі. Заслугує на підтримку позиція С. В. Філіпової, яка вважає, що схиляння до самогубства передбачає вчинення дій, з очевидністю спрямованих на формування у потерпілого бажання вчинити самогубство, тоді як доведення до самогубства (згідно з ч. 1 ст. 110 КК РФ об'єктивну сторону доведення до самогубства утворюють діяння у виді погроз, жорстокого поводження або систематичного приниження людської гідності потерпілого) виявляється в непрямому впливі на свідомість жертви, що виключає відкрите повідомлення їй ідеї про вчинення суїциду¹⁴. Схиляння до самогубства може бути вчинено лише шляхом дій, тоді як жорстоке поводження може бути вчинено і шляхом бездіяльності.

При схилянні потерпілого до самогубства чи до спроби його вчинити співвиконавці можуть діяти лише з прямим умислом, тоді як співвиконавці, діяння яких полягає в жорстокому поводженні з особою, шантажі, систематичному приниженні її людської гідності або систематичному протиправному примусу до дій, що суперечать її волі, можуть діяти як з прямим, так і з непрямим умислом. Якщо співвиконавці жорстокого поводження з особою, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, ставляться до самогубства особи чи до спроби його вчинити з прямим умислом, то вони переслідують мету, яка має місце у разі схиляння до самогубства, – викликати у потерпілого намір вчинити самогубство. В останньому випадку такі дії відрізняються від схиляння до самогубства тим, що не супроводжуються відкритим повідомленням потерпілій особі ідеї про вчинення самогубства.

¹⁴ Филиппова С. В. Склонение к совершению самоубийства или содействие совершению самоубийства : уголовно-правовая характеристика и проблемы квалификации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2020. С. 55.

На погляд В. Д. Чабанюка, таке визначення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, як «інші дії, що сприяють вчиненню самогубства», не відповідає положенням, передбаченим у п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, за якими діяння, які є злочинами, визначаються виключно законами України¹⁵. Навряд чи можна з цим погодитися, адже законодавець визначає діяння, що утворює об'єктивну сторону складу доведення до самогубства, як сприяння його вчиненню. Так само сприяння як діяння, що утворює об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, визначене законодавцем у статтях 255², 256, 258³, 258⁴, 332. Іншими діями, що сприяють вчиненню самогубства, слід визнати надання будь-якої допомоги в реалізації наміру особи вчинити самогубство (поряд, вказівок, надання засобів чи знарядь, усунення перешкод тощо). Така допомога зміцнює рішучість особи вчинити самогубство.

У той же час, інші дії, що сприяють вчиненню самогубства, слід відрізнити від пособництва доведенню до самогубства, ознаки якого містяться у ч. 5 ст. 27 КК України. Пособник доведення до самогубства зміцнює рішучість виконавця вчинити діяння, яке утворює об'єктивну сторону складу доведення до самогубства (наприклад, шляхом надання знаряддя для жорстокого поводження) або зміцнює рішучість іншого співучасника реалізувати свою роль. Тоді як інші дії, що сприяють вчиненню самогубства, зміцнюють рішучість потерпілої особи вчинити самогубство, тобто коли намір на вчинення самогубства вже виник або в результаті вчинення діяння, що є способом доведення до самогубства, або з інших причин, коли виникненню такого наміру не передувало діяння виконавця. Так само і дії підбурювача чи організатора, які створили умови для вчинення діяння виконавцем чи іншим співучасником, не можна визнавати іншими діями, що сприяють вчиненню самогубства.

Слід звернути увагу, що відповідальність за схилення до самогубства та сприяння самогубству передбачена у кримінальному законодавстві й ін-

¹⁵ Чабанюк В. Д. Кваліфікація сучасних проявів доведення до самогубства. С. 203.

ших держав. Так, у ст. 146 КК Республіки Білорусь передбачено відповідальність за схилення до самогубства як умисне збудження в іншої особи рішучості вчинити самогубство, якщо особа покінчила життя самогубством або вчинила замах на нього¹⁶. У ст. 137 КК Киргизької Республіки схилення до самогубства визначається як збудження в іншої особи рішучості вчинити самогубство шляхом умовляння, обману або іншим способом, що спричинило вчинення потерпілим самогубства або спробу вчинити самогубство¹⁷. У ст. 127 КК Республіки Болгарія передбачено відповідальність того, хто будь-яким способом посприяє або схилить іншу особу до самогубства, і самогубство або замах на нього відбудеться¹⁸. Аналіз зазначених норм свідчить про можливість вчинення схилення до самогубства і сприяння його вчиненню будь-яким способом, а також про матеріальний склад такого кримінального правопорушення.

Таким чином, співвиконавці доведення до самогубства можуть повністю або частково вчиняти одне й те ж саме діяння (дію або бездіяльність) з переліку альтернативних діянь, що є способами доведення до самогубства і передбачені у диспозиції ч. 1 ст. 120 КК України, або кожен з них може повністю вчинити різні діяння (наприклад, один із співвиконавців вчиняє жорстоке поводження, в інший – шантаж). Доведення до самогубства шляхом бездіяльності можливе, коли співвиконавці спільно вчиняють жорстоке поводження (наприклад, позбавляють особу їжі та води), що призводить до виникнення в особи наміру вчинити самогубство (психоемоційний стан потерпілого перед актом суїциду) і до його реалізації – вчинення самогубства чи його спроби. Ставлення до наслідку співвиконавців характеризується прямим або непрямим умислом.

¹⁶ Уголовный кодекс Республики Беларусь. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (дата звернення 08.11.2020).

¹⁷ Уголовный кодекс Кыргызской Республики. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527> (дата звернення 08.11.2020).

¹⁸ Уголовный кодекс Республики Болгария. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090,100109258,100109289,100109355,100109773#text> (дата звернення 08.11.2020).

Співвиконавець може вчинити доведення до самогубства власними діями чи бездіяльністю (безпосередній співвиконавець), скористатися діянням іншої особи, яка у цьому разі виступає як своєрідний «засіб» вчинення кримінального правопорушення, або доручити (делегувати) його вчинення іншій особі (опосередкований співвиконавець)¹⁹. Наприклад, співвиконавці для схиляння до самогубства можуть використати особу, яка не досягла віку кримінальної відповідальності чи є неосудною. Співвиконавець, що скористався іншою особою як «засобом» вчинення кримінального правопорушення, фактично може виконати роль організатора, підбурювача чи пособника, тобто створити умови для вчинення діяння особою, яку використовує, або разом з нею вчинити діяння, що утворює об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення.

Довірчий співвиконавець – це особа, яка довірила (делегувала) фізичне виконання діяння, що повністю утворює об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, іншому співвиконавцю внаслідок неможливості або недоцільності його виконання декількома співвиконавцями²⁰. Так, до довірчого співвиконавства при доведенні до самогубства слід віднести доведення до самогубства з використанням засобу чи знаряддя, придатного лише для одноособового користування, що унеможлиблює його використання декількома співвиконавцями і зумовлює делегування його застосування за домовленістю між співвиконавцями одному з них (наприклад, спричинення насильства дитині праскою з метою примусити матір вчинити самогубство тощо). Так само про довірче співвиконавство повинно йтися у випадку узгоджених діянь співвиконавців щодо декількох потерпілих, коли кожен із них вчиняє діяння, що є способом доведення до самогубства, лише щодо одного потерпілого, делегуючи при цьому виконання такого діяння щодо ще одного потер-

¹⁹ Детальніше про безпосереднього, опосередкованого співвиконавця і його окремих вид – довірчого співвиконавця див.: Копйова І. А. Виконавець як співучасник злочину: поняття, види, відповідальність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 233 с.

²⁰ Копйова І. А. Виконавець як співучасник злочину: поняття, види, відповідальність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. С. 89.

пілого іншому співвиконавцю. Наприклад, схилення до самогубства декількох осіб через мережу Інтернет, коли кожен із них схилив до самогубства окремого потерпілого. У такому разі співвиконавці підлягають відповідальності за вчинене у співучасті доведення до самогубства, передбачене ч. 2 ст. 120 КК України, за ознакою двох або більше осіб.

Причинний зв'язок між діянням співвиконавців і наслідком у виді самогубства чи замаху на нього завжди має опосередкований характер, бо залежить від волевиявлення потерпілого. Потерпілий сам позбавляє себе життя, а діяння співвиконавців лише створює умови для настання такого наслідку. Діяння співвиконавців є безпосередньою причиною лише рішення потерпілого про вчинення акту суїциду.

Окрему увагу слід приділити питанню моменту закінчення доведення до самогубства. Як зазначав В. В. Сташис, стаття 120 КК України застосовується лише при настанні самогубства або замаху на самогубство²¹. Таку ж позицію натепер відстоює В. І. Борисов²². У свою чергу О. А. Гусак зазначає, що якщо винний жорстоко поведився з потерпілим, шантажував його, примушував до протиправних дій і принижував його людську гідність, але потерпілий не покінчив життя самогубством і не намагався це вчинити, винний має відповідати лише за фактично вчинені діяння (побої, знущання, тілесні ушкодження тощо)²³.

Аналізуючи такі діяння як «доведення особи до самогубства» і «схилення до самогубства», О. В. Сосніна зазначає, що поняття «доведення особи до самогубства» є більш широким, оскільки охоплює як процес, який складається з певного набору дій, в тому числі схилення, підштовхування, примушування до самогубства, так і результат таких дій. На думку науковця, доведення до

²¹ Сташис В. В. Злочини проти життя та здоров'я особи. *Кримінальне право України. Особлива частина: підручник* / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. *Вибрані праці*. Харків: Право, 2015. С. 1038.

²² Борисов В. І. Доведення до самогубства. С. 61.

²³ Гусак О. А. Кримінально-правова характеристика доведення до самогубства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. С. 11–12.

самогубства передбачає закінчену дію, спрямовану на позбавлення потерпілою особою себе життя, що дозволяє кваліфікувати діяння як доведення до самогубства, незалежно від наслідків. Тоді як схиляння до самогубства є більш вузьким поняттям, воно охоплює тільки процес формування у потерпілого наміру діяти з метою самогубства, тобто це умисний вплив на іншу людину, спрямований викликати (збудити) у неї рішучість вчинити самогубство, а саме – переконати, умовити, примусити і, в кінцевому підсумку, спонукати її до самогубства²⁴. Як вбачається, науковець розглядає схиляння до самогубства як альтернативне діяння поряд з доведенням до самогубства, що не вимагає настання результату. Так само і В. Д. Чабанюк вказує, що відповідальність за схиляння до самогубства настає незалежно від наслідків схиляння, тобто від того, вчинила особа самогубство чи відмовилася це зробити²⁵.

У зв'язку із зазначеним виникає питання, чи розглядати доведення до самогубства в частині схиляння до самогубства та інших дії, що сприяють вчиненню самогубства, як кримінальне правопорушення з формальним складом?

Як вбачається з аналізу диспозиції ч. 1 ст. 120 КК України і назви статті «доведення до самогубства», схиляння до самогубства (як і інші альтернативні діяння, що є способами доведення до самогубства) мають своїм наслідком самогубство особи або замах на самогубство. У зв'язку з чим схиляння до самогубства та інші дії, що сприяють вчиненню самогубства, які з причин, що не залежали від волі особи, не призвели до самогубства чи спроби його вчинити, мають розглядатися як замах на доведення до самогубства. Так само якщо буде встановлено, що жорстоке з особою поводження, шантаж, систематичне приниження її людської гідності або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі, вчиняється з метою викликати її рішучість вчинити самогубство чи спробу самогубства, то у випадку нездійснення акту суїциду потерпілою особою слід розглядати вчинення такого діяння як

²⁴ Сосніна О. В. До питання щодо удосконалення норми про кримінальну відповідальність за доведення до самогубства. С. 93.

²⁵ Чабанюк В. Д. Кваліфікація сучасних проявів доведення до самогубства. С. 203.

замах на доведення до самогубства. Якщо ж за насильство, що було заподіяно потерпілій особі під час вчинення з такою метою діяння, що утворює об'єктивну сторону доведення до самогубства, передбачена більш сувора відповідальність, то вчинене слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень (наприклад, ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 120 і ч. 2 ст. 121 КК України за ознакою вчинення групою осіб).

Якщо жорстоке поводження з іншою особою, шантаж, систематичне приниження її людської гідності або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі, вчиняється співвиконавцями без мети викликати у іншої особи намір вчинити самогубство, то вони визнаються співвиконавцями доведення до самогубства лише у разі настання наслідку у виді самогубства чи спроби самогубства та за умови ставлення до такого наслідку з непрямым умислом. Таким чином, якщо співвиконавці вчинили жорстоке поводження з іншою особою, шантаж, систематичне приниження її людської гідності або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі, без мети викликати у іншої особи намір вчинити самогубство і наслідок у виді самогубства чи спроби його вчинити не настав, то вони підлягають відповідальності за тією статтею КК України, що передбачає заподіяну ними шкоду особі (наприклад, тілесні ушкодження) як спричинену у співучасті.

Спільна участь співвиконавців у вчиненні діяння, що є способом доведення до самогубства, може характеризуватися лише прямим умислом, а до самогубства чи до спроби самогубства співвиконавці можуть ставитися з прямим або непрямым умислом. Необережне ставлення суб'єктів кримінального правопорушення, що спільно вчинили діяння, передбачене у диспозиції ч. 1 ст. 120 КК України, до самогубства чи до спроби самогубства виключає можливість співучасті і свідчить про необережне співзаподіяння суспільно небезпечного наслідку.

Можливість як необережного, так і умисного ставлення до самогубства чи до спроби його вчинити підтверджується судовою практикою. Так, у Ви-

року Машівського районного суду Полтавської області від 4 листопада 2010 р. у справі № 1-100/2010 батьків визнано винними у доведенні до самогубства, що було наслідком систематичного приниження людської гідності, неповнолітнього сина. Суд зазначив, що батьки не передбачали можливості настання наслідку у виді самогубства сина, але могли і повинні були це передбачити²⁶. Тоді як у Вироку Сихівського районного суду м. Львова від 2 лютого 2017 р. у справі № 464/141/17 встановлено, що винна особи жорстоко поведилася та систематично принижувала людську гідність своєю бабці, внаслідок чого остання залізла на підвіконня і вирішила стрибнути з вікна. Винна особа в цей час знаходилася поруч, не вчинила ніяких дій, щоб зупинити бабцю, і подовжувала її ображати, внаслідок чого бабця стрибнула з вікна²⁷. Така поведінка винної особи свідчить про умисне ставлення до самогубства потерпілої особи.

Висновки. За результатами цього дослідження можна зробити такі висновки. Жорстоке поводження з особою, шантаж, систематичне приниження її людської гідності або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі, які супроводжуються метою викликати у потерпілого намір вчинити самогубство, першочергово відрізняється від схиляння до самогубства тим, що не супроводжуються відкритим повідомленням потерпілій особі ідеї про вчинення самогубства. Іншими діями, що сприяють вчиненню самогубства, є надання будь-якої допомоги в реалізації наміру особи вчинити самогубство, тобто після того, як такий намір вже виник. Схиляння до самогубства та інші дії, що сприяють вчиненню самогубства, які з причин, що не залежали від волі особи, не призвели до самогубства чи спроби його вчинити, мають розглядатися як замах на доведення до самогубства. Якщо буде встановлено, що жорстоке поводження з особою, шантаж, систематичне прини-

²⁶ Вирок Машівського районного суду Полтавської області від 4 листопада 2010 р. у справі № 1-100/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50583425> (дата звернення: 07.11.2020).

²⁷ Вирок Сихівського районного суду м. Львова від 2 лютого 2017 р. у справі № 464/141/17, провадження № 1-кп/464/96/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64556188> (дата звернення: 07.11.2020).

ження її людської гідності або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі, вчиняється з метою викликати в неї намір вчинити самогубство чи спробу самогубства, то у випадку нездійснення акту суїциду потерпілою особою слід розглядати вчинення такого діяння як замах на доведення до самогубства. Якщо жорстоке поводження з особою, шантаж, систематичне приниження її людської гідності або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі, вчиняється співвиконавцями без мети викликати у іншої особи намір вчинити самогубство, то особи, які вчинили такі діяння, визнаються співвиконавцями доведення до самогубства лише у разі настання наслідку у виді самогубства чи спроби самогубства та за умови ставлення до такого наслідку з непрямим умислом.

Список використаних джерел

1. World Health Organization (2019). Suicide: one person dies every 40 seconds. URL: https://www.who.int/news/item/09-09-2019-suicide-one-person-dies-every-40-seconds?fbclid=IwAR2dgr4SvBKTS_NvXdijYuxib4u7g1zExj0_lg4n83xznfKz2YBgEa_rII (дата звернення: 07.11.2020).
2. Борисов В. І. Доведення до самогубства. *Кримінальне право України: Особлива частина: підручник* / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. С. 59–61.
3. Вирок Герцаївського районного суду Чернівецької області від 3 березня 2018 р. у справі № 714/559/17, провадження № 1-кп/714/10/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72576682> (дата звернення: 07.11.2020).
4. Вирок Машівського районного суду Полтавської області від 4 листопада 2010 р. у справі № 1-100/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50583425> (дата звернення: 07.11.2020).
5. Вирок Рогатинського районного суду Івано-Франківської області від 24 грудня 2010 р. у справі № 1-134/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53475434> (дата звернення: 07.11.2020).
6. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 28 серпня 2012 р. у справі № 2608/5669/12, провадження № 1/2608/494/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26396750> (дата звернення: 07.11.2020).
7. Вирок Сихівського районного суду м. Львова від 2 лютого 2017 р. у справі № 464/141/17, провадження № 1-кп/464/96/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64556188> (дата звернення: 07.11.2020).

8. Вирок Суворівського районного суду м. Одеси від 12 червня 2012 р. у справі № 1527/1-1069/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24559060> (дата звернення: 07.11.2020).

9. Гусак О. А. Кримінально-правова характеристика доведення до самогубства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2014. 20 с.

10. Елисеєва Н. М. Квазисоучастие в самоубийстве: актуальные проблемы криминализации и дифференциации ответственности: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2020. 198 с.

11. Копйова І. А. Виконавець як співучасник злочину: поняття, види, відповідальність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 233 с.

12. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4088&skl=9 (дата звернення 08.11.2020).

13. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text> (дата звернення 08.11.2020).

14. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення 08.11.2020).

15. Рыжов Э. В. Уголовная ответственность за доведение до самоубийства : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Томск, 2019. 30 с.

16. Сосніна О. В. До питання щодо удосконалення норми про кримінальну відповідальність за доведення до самогубства. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. № 6. С. 87–98.

17. Сташис В. В. Злочини проти життя та здоров'я особи. *Кримінальне право України. Особлива частина: підручник* / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. *Вибрані праці*. Харків: Право, 2015. С. 1184 с.

18. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527> (дата звернення 08.11.2020).

19. Уголовный кодекс Республики Беларусь. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (дата звернення 08.11.2020).

20. Уголовный кодекс Республики Болгария. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090,100109258,100109289,100109355,100109773#text> (дата звернення 08.11.2020).

21. Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: монографія. Харків: Видавець ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. 264 с.

22. Филиппова С. В. Склонение к совершению самоубийства или содействие совершению самоубийства: уголовно-правовая характеристика и проблемы квалификации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2020. 209 с.

23. Чабанюк В. Д. Кваліфікація сучасних проявів доведення до самогубства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 197–204.

24. Ярмыш Н. Н. Уголовная ответственность за доведение до самоубийства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1992. 14 с.

REFERENCES

1. World Health Organization (2019). Suicide: one person dies every 40 seconds. URL: https://www.who.int/news/item/09-09-2019-suicide-one-person-dies-every-40-seconds?fbclid=IwAR2dgR4SvBKTS_NvXdijYyxib4u7g1zExj0_lg4n83xznfKz2YBgEa_rII.

2. Borysov, V.I. (2020) Dovedennia do samohubstva. *Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna*. V.Ya. Tatsii, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Vyrok Hertsaivskoho raionnoho sudu Chernivetskoï oblasti vid 3 bereznia 2018 r. u spravi № 714/559/17, provadzhennia № 1-kp/714/10/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72576682> [in Ukrainian].

4. Vyrok Mashivskoho raionnoho sudu Poltavskoi oblasti vid 4 lystopada 2010 r. u spravi № 1-100/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50583425> [in Ukrainian].

5. Vyrok Rohatynskoho raionnoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 24 hrudnia 2010 r. u spravi № 1-134/2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53475434> [in Ukrainian].

6. Vyrok Sviatoshynskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 28 serpnia 2012 r. u spravi № 2608/5669/12, provadzhennia № 1/2608/494/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26396750> [in Ukrainian].

7. Vyrok Sykhivskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 2 liutoho 2017 r. u spravi № 464/141/17, provadzhennia № 1-kp/464/96/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64556188> [in Ukrainian].

8. Vyrok Suvorivskoho raionnoho sudu m. Odesy vid 12 chervnia 2012 r. u spravi № 1527/1-1069/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24559060> [in Ukrainian].

9. Husak, O.A. (2014). Kryminalno-pravova kharakterystyka dovedennia do samohubstva. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

10. Eliseyeva, N.M. (2020). Kvizisouchastiye v samoubiystve: aktualnyye problemy kriminalizatsii i differentsiatsii otvetstvennosti. *Candidate's thesis*. Krasnodar [in Russian].

11. Kopiova, I.A. (2018). Vykonavets yak spivuchasnyk zlochynu: poniattia, vydy, vidpovidalnist. *Candidate's thesis*, Kharkiv [in Ukrainian].

12. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za spriannia vchynenniu samohubstva)» (2016). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4088&skl=9 [in Ukrainian].
13. Pro zastosuvannia sudamy zakonodavstva pro vidpovidalnist za vtiahnennia nepovnolitnikh u zlochynnu chy inshu antyhromadsku diialnist: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 27 liutoho 2004 r. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text> [in Ukrainian].
14. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyny proty zhyttia ta zdorovia osoby: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 7 liutoho 2003 r. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> [in Ukrainian].
15. Ryzhov, E.V. (2019). Ugolovnaya otvetstvennost za dovedeniye do samoubiystva. *Extended abstract of candidate's thesis*. Tomsk [in Russian].
16. Sosnina, O.V. (2018). Do pytannia shchodo udoskonalennia normy pro kryminalnu vidpovidalnist za dovedennia do samohubstva. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Yurydychni nauky*, 6, 87–98 [in Ukrainian].
17. Stashys, V.V. (2015). Zlochyny proty zhyttia ta zdorovia osoby. *Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna*. Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin et al. (Eds.). Kharkiv: Pravo. *Vybrani pratsi*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
18. Ugolovnyy kodeks Kyrgyzskoy Respubliki. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527> [in Russian].
19. Ugolovnyy kodeks Respubliki Belarus. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> [in Russian].
20. Ugolovnyy kodeks Respubliki Bolgariya. (1968). URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090.100109258.100109289.100109355.100109773#text> [in Russian].
21. Us, O.V. (2007). Kryminalna vidpovidalnist za pidburiuvannia do zlochynu. Kharkiv: Vydavets FOP Vapniarchuk N. M. [in Ukrainian].
22. Filippova, S.V. (2020). Skloneniye k soversheniyu samoubiystva ili sodeystviye soversheniyu samoubiystva : ugolovno-pravovaya kharakteristika i problemy kvalifikatsii. *Candidate's thesis*. Moskva [in Russian].
23. Chabaniuk, V.D. (2019). Kvalifikatsiia suchasnykh proiaviv dovedennia do samohubstva. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava, issue 1*, 197–204 [in Ukrainian].
24. Yarmysh, N.N. (1992). Ugolovnaya otvetstvennost za dovedeniye do samoubiystva. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkov [in Russian].

Копьёва И. А. Соисполнители доведения до самоубийства

В статье проанализированы особенности объективных и субъективных признаков соисполнительства в доведении до самоубийства. Определено

содержание деяний, которые являются способами доведения до самоубийства или до покушения на самоубийство, а также установлен момент их окончания. Склонение к самоубийству отграничено от жестокого обращения с лицом, шантажа, систематического унижения его человеческого достоинства или систематического противоправного принуждения к действиям, которые противоречат его воли. Другие действия, способствующие совершению самоубийства, отграничены от пособничества доведению до самоубийства.

Ключевые слова: доведение до самоубийства, соучастие в уголовном правонарушении, соисполнитель уголовного правонарушения.

Koryova I. A. Co-perpetrators of incitement to suicide

The objective and subjective characteristics of co-perpetration of incitement to suicide is analyzed. The author determined the content of acts that are methods of incitement to suicide or attempting to suicide has been as well as established their terminal time. It is substantiated that the cruel treatment of person, blackmail, systematic abasement of human dignity or systematic illicit constraint to commitment acts that adverse his volition, with purpose to germinate victim's intention to commit suicide, differ from the instigation to suicide first of all in that this acts are not identified by uncovered communication of idea to commit suicide. The author recognized the other actions that contributing to the commission of suicide as provision of any help in the realization of person's intention to commit suicide that is after this intention has already arisen. The instigation to suicide and the other actions that contributing to the commission of suicide which from reasons beyond the person's volition didn't lead to suicide or attempted suicide should be considered as attempted assassination of incitement to suicide. If it is established that the cruel treatment of person, blackmail, systematic abasement of human dignity or systematic illicit constraint to commitment acts that adverse his volition, is committed with purpose to germinate victim's intention to commit suicide or attempted suicide, when in case of if the victim doesn't commit an act of suicide, the commission of this act should be considered as attempted assassination of incitement to suicide. If the cruel treatment of person, blackmail, systematic abasement of human dignity or systematic illicit constraint to commitment acts that adverse his volition, is committed by co-perpetrators without purpose to germinate victim's intention to commit suicide or attempted suicide, then the persons who committed such acts are recognized as co-perpetrators of incitement to suicide only if there has been consequence in the form of suicide or attempted suicide, and provided that such a consequence is treated with indirect intent.

Key words: incitement to suicide, complicity in a criminal offense, co-perpetrator of a criminal offense.